

ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Следејќи ја поезијата на Блаже Конески од нејзините први објавени стихови во „Мостот“, 1945, (подоцна се запознаваме со неговите младешки песни – „Од стариот нотес“ – , сочувани во ракопис) до неговата последна книга – „Црн овен“, (1993) и последната објавена песна – „Зимско утро“ (напишана на 29 ноември 1993 година), ние следиме еден посебен, богат и неповторлив глас на нашата поезија. Со него таа ги правеше првите чекори во слободата и ги изразуваше првите младешки егзалтации на ослободената песна, со него таа ја доживеа својата полна зрелост. Растежот на нашата литература, и пошироко, растежот на сета наша култура во нејзината комплексност најнепосредно се поврзани за името на Блаже Конески и неговиот придонес е од суштински големо значење за нејзиниот од од провициската анонимност и неразвиеност кон граѓанството на светот на современоста. Неговите книги поезија, врсници и творци на тие големи промени тоа богато го потврдуваат и ова е убав повод да се искаже уште едно гледање и чувствување, лично, на ова значајно и неповторливо пеење.

Поетската личност на Блаже Конески ја карактеризираат: по мотивите – поезијата на интимата и љубовта, пеењето за минатото, блиско и далечно, и откривањето на многузначното модерно зрачење на народната песна и приказна, на легендата и митот, бдеењето врз егзистенцијалните и филозофски возбуди на човекот и светот; по сензибилитет – поезијата на здржана, длабока болка, потисната длабоко во себе, згусната во судбинска кристализација во која се идентификуваат човекот, колективот

и универзумот, современа, модерна проекција на поетската материја, со нагласена свест за возвишеноста и одговорноста на поетскиот чин, со стремеж за полн склад на пеењето и мислењето; по јазикот – поезијата на едноставни зборови, непосредни, во богат контекст, строга спрема зборот и штедра спрема неговото значење, чудно и чудесно природна и комуникативна по линија на чистотата, префинетоста и прецизноста, на која ѝ се туѓи приземноста и упростувањето како и барокната декоративност и артифициелност; по структура – поезијата на бројни поетски форми – класични и модерни, движење од врзан кон бел и слободен стих, повремено придружувани со кратки песни во проза, и секогаш со свој печат, поезија на богати слики и здржани метафори, поетски спрегови сосема во функција на пеењето, складни, заокружени, со силна и природна поента, озвучени со внатрешна музика.

Во една песна од педесеттите години („За непознатата“), својот копнеж по љубовта Блаже Конески го опишува како „потез на жедна рака по свезден предел“. Колку со тоа да го одреди својот не веќе младешки порив по љубовта, чинам дека со оваа слика, со оваа мисла, со овој крик, изненадувачки, неочекувано и вчудовидувачки прецизно Блаже Конески го одреди својот однос кон пеењето, кон творењето, кон животот, својот егзалтиран и очајнички устрем кон високиот, недосегнат идеал. Тој идеал е возвишен и восхитувачки, но тој е висок и недосеглив, осудувајќи однапред на неуспех и пораз, на малодушност и резигнација, на очај и болка, но тоа е едновремено и порив жив, неизгаснат, во трајна возбуда, што го тера поетот да оди кон него, низ маки, низ страдања, низ порази, со отворени очи и со незгаснат сон. Ткаејќи се како една од основните тематски нишки на поезијата на Блаже Конески и како основен белег на неговиот сензитивитет, копнежот по љубовта, по љубовта во широката човечка и очовечувачка смисла на зборот, во која тој целосно ќе се оствари, останувајќи секогаш или сизифовски безнадежен, или икаровски скршен, или донкихотски заслепен, останува да тлее во сопствената пепел,

во сопствениот бигор, во сопствениот пораз. Тоа ѝ дава на неговата болка тага, резигнација, белег на напуштеност, осаменост и чемерна празнина, што укажува на високото наследство на народната песна, на романтизмот доближен преку Хајне и на симболизмот доближен преку Блок, но секогаш на едно богато сегдеприсутно рационалистичко јадро и чувство на трагика што води длабоко до Шекспир. Тагата на Блаже Конески е голема, широка, очајничка, но кажана е здржано, потиснато, пригушено, строго. Густата гама на неговите внатрешни немири, од љубовниот порив до секавањето на детството, откривањето на пејзажот, земјата и светот до духовните и душевните тревоги на зрелоста и искуството е всушност една голема метафора на длабоката човечка болка постојано што ни ја открива неговата песна.

Поезијата на Блаже Конески е отворена поезија. Таа не ги познава затворените рамки во кои би се оковала песната, книгата, неговото љубопитство. Нејзината отвореност е динамична, таа е постојано во движење, како елипса извивајќи од почеток до крај некои мотиви на своето пеење, но во ново видување, во ново осветлување, додека не ја достигне точката на зреењето, на кристализацијата, на дијамантската чистота и складност. Додека едноставноста на пеењето, на говорењето, не ја достигне слоевитоста на мислата, додека виорите што со години пустошеле во него не се смират пред горкиот, резигнантен насмев на мудроста, сè што боледува и сè што сфаќа. Песните на Блаже Конески сврзани за оваа нишка од неговата поезија претставуваат пеење на човек што ги изодел големите искуства и искушенија на животот, што ја исцрпел елипсата на крикот, како што би рекол Лорка: младоста и љубовта, зреењето, чувството на оствареност, на величие, на осаменост и пораз. И сето тоа, и успесите и поразите, и радостите и тагите се пат сиот крвави рани што не престаснуваат да болат ни тогаш кога резигнацијата ќе се постели по нив. Изодувајќи ги елипсите на својата болка од првите песни до сировите од „Записи“ и „Стари и нови песни“, до „Послание“, „Црква“ и „Златоврв“ Блаже

Конески говори отворено за неа, за таа своја болка, за таа своја осаменост, за неизбежноста на времето што нè навасува и што го чини своето. Неговото кажување е толку отворено, непосредно, едноставно и болно, што погодува како оној „куршум в срце како точка“ од неговата песна „Девственици“. Сознанието е толку полно, богато, силно, што во него не се чувствува директно и лесно подавање на сентиментот. Болката е толку многу длабока, што станува судбина, и Блаже Конески спаѓа во оние поети на дваесеттиот век што успеаја својата болка и својот чемер, својата осаменост во залудноста на времето што минува да ги крене во судбина своја, на современиот човек и на времето што го живееме. Тоа не е песимизам, ни очај, ни nihilizam. Тоа е вистинска жал, болка за животот што изминува и за зрелоста што доаѓа токму кога животот си оди. Едно сознание во кое се згуснале до болка пеењето и мислењето.

Како што одминува времето пеењето на Блаже Конески се згуснува, песните стануваат пократки, скоро сосема поедноставени, стегнати, „скржави“, пеењето и распеаноста што порано знаеја одвреме навреме да ја обземат неговата поезија ги заменуваат пократки форми, со стихови едноставни, директни, одмерени, без многу слики. Одмерен е секој збор, одбран, измерена му е формата, должината, тежината, функцијата. Сè е во складна градба, нема ништо одвишно, ништо од артифициелниот декор, сè е свртено кон суштинското. Постигната е класична чистота, строгост и склад што зрачат со својата зрелост во мотиви обични, секојдневни, на места „прозаични“, на места „приватни“, на места „анегдотски“, на места премногу „делнични“ и „конкретни“. И токму од таквите мотиви од перото на Блаже Конески се креваат чисти, складни, убави минијатури. Бисери од еден исконски бигор, од еден бигор што се формира во поетот и што ќе нè облагородува, очовечува, збогатува сè додека постои човекот и неговата песна.

Втората нишка на поезијата на Блаже Конески што започнува од неговите први песни и се протега до денес,

ги опфаќа национално–историските мотиви, на кои ќе им се придружат војната, втората светска, човековата судбина, судбината негова и на нашиот, на македонскиот народ. Повеќе низ мотиви на личности отколку на настани, а никако на историски дати, повеќе низ згуснат повик или крик отколку низ нарација и дескрипција, оваа поезија ја боледува вековната зла и чемерна судбина на народот, страдањата низ кои тој минува за да ја зачува светлоста на својата ранувана ѕвезда, до последната војна, од која, најпосле, ќе излезе на слободното сонце. Судбината на многубројните и безбројни, незнајни и знајни (и видни) луѓе од оваа земја лежи во срцевината на пеењето на Блаже Конески, мешајќи се во силна идентификација со неговата болка на поет и човек, со неговата судбина. Таа поезија не знае за патетичниот гест и повик, не знае за звучниот патриотизам, за ангажираната парола. За неа и при овие мотиви е карактеристично тихо, камерно пеење, проследено со згуснато медитирање. И да сака да биде естрадна, егзалтирана и патетична, таа не може. Сè нешто ѝ пречи да истисне гласен крик, големото трагично чувство боли внатре во песната, миговите на занесот пеат тихо во неа. Сè се случува внатре во песната, во психата на поетот, во неговата интима, станувајќи дел, интегрален, на неговата поезија. Тоа е поезија на хуманистички пораки, кажани со збор едноставен и непосреден, збор кажан низ рани и низ брчки за подвигот и поразот на минатото, за поразувачката војна и за отстојувачкиот човек, збор во кој копнежот, болката, осаменоста, поразот и подвигот на неговите претходници („Средба со Жинзифов“, „Григор Прличев“, „Девственици“, „Ракување“) се строго негови, до идентификација, а затоа и толку сугестивни, соопштени како за себе, па затоа и наши, и човечки, универзални. Доживувањето на поетот е силно, горко, сложено, соопштувањето е спокојно, смирно, без гласни зборови и самодопадлив гест. Неговиот стих е толку сигурен, и суверен, што не му се потребни никакви декоративни украси. Блаже Конески умее да го најде вистинскиот збор од кого ќе проговори кристализираната суштина Духовна и душевна зрелост и

мудрост го исполнуваат небото на оваа поезија за да го доживеат својот врв во книгите „Песни“ и „Везилка“.

Второто издание на „Везилка“ беше дополнето со циклусот песни „Стерна“. Во него се наоѓаат неколкуте песни („Стерна“, „Одземање на силата“, Марковиот манастир“, „Болен Дојчин“), на кои подоцна им се придружуваат „Кале“ и „Песја брдце“, со кои се заокружува циклусот „Марко Крале“, што сигурно претставува најкрупен чекор во поезијата на Конески. Дотогаш присутните но усамени мотиви во неговата поезија, првпат се групираат и формираат еден длабок и богат ток на неговото пеење, што на македонската модерна поезија ќе ѝ отвори нови простори и ќе ја воведо во едно многу значајно поле на светот на современата поезија.

Интересот на Блаже Конески за народното творештво – песната, приказната, преданието, митот –, во овој циклус добива полна зрелост и заокруженост, иако тоа интересирање е присутно и во неговите поранешни песни – и во „Тешкото“, и во „Везилка“, и во „Ракување“, тоа се наоѓа во грчот на „Виј“ и во разиграната и очајничка „Игра со дете“. Познавач на народното творештво и негов истражувач, и уште повеќе, вљубеник кој умеа да ги почувствува сите негови длабини и бездни, неговите тајни смисли и недосегнати копнежи, неговите богатства и неговиот раскош, Блаже Конески во него најде некои одгласи за својот сопствен сензибилитет, за својот јазик, она судбинското што го поврзува мотивот на песната со него самиот и преку него со нашиот современик. Имајќи ги зад себе искуствата на своите големи претходници Константин Миладинов и Кочо Рацин, што во растојание од речиси еден век го свртеа своето внимание кон народното пеење и неговиот јазик, тој во своите нови истражувања, чувствувајќи ги пулсациите на модерната уметност, го ископа нашиот мит од маглите на минатото за да укаже на неговата темна убавина и на неговите стари и нови значења. За да укаже на неговите извори, на континуитетот на неговото присуство во човекот и во неговиот сензибилитет и за да му ја осмисли сегашнината и иднината. Затоа

неговата „Стерна“ звучи толку современо, како тревога на поетот пред сопствениот пораз и пред заканите на уништувањето – од библискиот Потоп до Аладиновиот џин и џинот на атомот. Затоа песната „Болен Дојчин“ станува голем клик на копнежот по остварувањето на невозможното, крик по загубата, болката и немоќта и толку многу крик на надежта, на вербата. Блаже Конески не ни го регистрира преданието, тоа е одамна сторено, тој не го прераскажува, не го интерпретира, зашто тоа е надмината и посредничка работа. Тој го идентификува со својата болка, со својот пораз, со својата осаменост, но и со својата надеж, со своето визионерство, тој го прекршува низ себе за да му ги предаде, понатаму, во една поетска постапка полна со мисловност, со емотивен набој и драматика, на својот современик, како синтетизиран плод на една модерна имагинација. Соопштувајќи ги во монолошка форма, задржувајќи нешто од народното прикажување, од неговата непосредност, едноставност, во неговите исповеди треперат тајните и многузначни слики што ги создава зборот со кого никој во македонската литература не владее толку суверено, зборот што кај него го добива вистинското место, смисла и значење. Со овој циклус Блаже Конески дефинитивно ѝ го отвори големиот трезор на минатото на сета наша литература, укажувајќи на судбинската смисла на неговото откривање и на модерните патиишта на неговото осветлување и јазично обликување.

По „Стерна“ и „Записи“ Блаже Конески ја објави својата книга „Стари и нови песни“. Таа претставува избор од неговата поезија, но дополнет со нови песни, на добри педесетина страници. Ова е познато за неговата постапка: да се потсетиме на споменатото второ издание на „Везилка“, на кое му се придружи циклусот „Стерна“, толку значаен и карактеристичен за неговото творештво. Новите песни би можеле да сочинат цела една нова книга, сосема самостојна, а некои од нив да означат и нова етапа во неговото пеење. Тука е уште циклусот „Марко Крале“, кој го исполнува и заокружува поетскиот свет на Блаже Конески, започнат во „Стерна“. Тој циклус не случајно ја

завршува оваа книга, зашто во него, во новите негови песни, тој уште и повторно ги бие своите битки со самиот себе, со безмилосното време што се трупа врз него, со својата мисла, со својата песна, бележејќи ги и озрачувајќи ги нив со трагичното и едновремено обновувачко финале на Марковиот монолог од „Песјо брдце“:

*Ковајте ми коња наопаку,
клајте барабани на ветар да бијат,
нека ги страши уште мојот призрак,
да не ја видат мојата смрт.*

*Само никој да не ја види мојата смрт,
да бидам сам со неа
како со невеста
во ноќ на затруднување.*

Првиот циклус на оваа книга – „Меѓу дрвјата“ – како да е продолжение на „Записи“. Врз „Круша дивјачка“ доаѓа „Круша“ за да го прошири кругот на изминатото време, на навасаната осама, на изменетата возраст: сите извори секнуваат а низ жилите тече само староста.

Има тука две песни што му даваат силен печат на овој циклус: тоа се „Оздравување“ и „Одмазда“. Првата веќе ги најавува „Проложни житија“ со своето човечко сочувство – за човекот, за блискиот, за светот, тоа е песна на взаемната љубов и болка, едноставна, присна, блиска, излеана во кротка, нежна, пригушена елегична мелодија. Втората како да ги завршува „Записи“, нивното филозофско јадро, нивната мудрост, отстојувањето нивно низ болот, осаменоста, стареењето на човекот и на времето.

„Чувај се насилниче од врзан човек!“

извикува Блаже Конески на крајот од оваа песна, како да најавува еден нов свој однос кон пеењето, нов отпор кон синџирите на времето, кон силата и насилието, кон стареењето, кон немоќта, кон исчезнувањето. Неговата сила е

во поразот, како во „Сончева колона“ и „Девственици“, како во „Дон Кихот“, „Болен Дојчин“ и „Одземање на силата“. Спиралата на неговото пеење постојано се извишува, достигнувајќи дијамантска цврстина и сјај. Мотивот на саможртвувањето, започнат (повторно) во „Оздравување“, продолжува во некои од проложните житија. Во „Житие на Бона“, „Житие на Таса Бојаноска“, „Белата тетка“, „Успение на тетка Менка“, „Свети Спиридон нови“... Блаже Конески ни го соопштува животот на неколкуве личности на неговата интима, на неговото детство, на неговиот спомен и имагинација со јазикот на народниот раскажувач и со чувствувањето на современ поет кој настојува светот на катадневните нешта, појави и судбини во дел од модерната поезија да го доближи до една традиционалистичка нарација, односно традиционалната нарација да ја стави во функција на новиот сензибилитет. Наеднаш имаме неколку животни приказни што се сфаќаат како модерни балади, како современи сонгови во кои нарацијата е во корените на сеќавањето, на минатото, а идејата, чувствувањето, буричкаат во авторовата свест, го исполнуваат со нежност, со благод, со сочувство, со горчина. Една нагласена хуманистичка нитка што се подава од првите песни („Мостот“) и тече и надоаѓа во сето творештво на Конески („Ракување“, „Девственици“), и еден силен мотив на жртвувањето, на страдањето за други, за блиски, за колективот, во различен контекст, во овие песни ја открива својата елегична гама. И полека, од песна во песна, пак се открива и формира впечатокот на судбинската идентификација, толку карактеристична за неговото творештво. Личностите на неговата интима, на неговото помнење, нивните судбини, ги надминуваат рамките на споменот, станувајќи свест за колективната судбина. Единката силно живее со својата болна и тажна егзистенција, но од неа зрачи судбината на широкиот колектив, и уште повеќе – на човекот, враќајќи му се низ идентификација на самиот поет, за да ги озрачи и неговиот спомен и неговата песна со трајна светлина. Тоа говори колку е Блаже Конески љубопитен, широк и слободен во изборот на поет-

скиот и јазичен материјал и колку сигурно владее со него, надвишувајќи се над стапиците на романтичарско – социјалното и сентименталното што ваквите определувања би можеле да ги навеат. Едно нежно, благо сочувство и човечка солидарност во жртвата, во страдањето, во болот ги поврзува во едно и авторот, и неговите секавања, и времето што одминало, и она во кое живее и за кое живее тој.

Блаже Конески го потврдува тоа и во својата книга стихови „Чешмите“, како и во книгите стихови што доаѓаат по неа. Тој и во неа им останува доследен и верен на своите постојани мотиви, и на својата артистичка постапка, и на својот сензибилитет, меѓутоа тој свет што со години го открива длабоко во себе и го вградува во своите стихови, тој понатаму го шири, го доградува, го збогатува, откривајќи ги пак неисцрпните, непресушните и свежи поттици на своето пеење. Во него пак ќе сретнеме одгласи на интимистичката поезија од педесеттите години и медитативни и рефлексивни пасажи од неговата зрела возраст, во нив ќе се навратиме и на некои национално–судбински теми, како и на тажните и трагични егзистенцијални мотиви и судбини од проложните житија. Навидум, тука нема нешто ново, нешто што досега не ни било познато во поезијата на Конески. Меѓутоа вистинското сознание е тоа, дека тој продолжува да го комплетира и понатаму, мотив по мотив, боја по боја, сенка по сенка, својот поетски мозаик, врз кого темните тонови натаму длабат во зрелото доба и тежеста на болот добива уште потрајни димензии што го збогатуваат, со горчината на споменот, со носталгијата, со минливоста на животот филозофското јадро на оваа едноставна, непосредна, класично чиста поезија. Мајстор на описот и мајстор на поентата, тој е свесен дека зад сите откривања, истражувања и исповеди сепак останува она што, како врвен и возвишен белег на поезијата, никогаш не се доловува до крај („...има нешто блиско што е скришно...“) и дека сè прилега на болна душа „што длабоко најбитното го скрила“. Но токму тоа сознание не го осудува него на пасивност и резигнација, туку го пот-

тикнува кон барањето на таа вечна недоловлива суштина, како во оној негов ран, младешки „потез на жедна рака по свезден предел“ направен одамна, во почетоците на неговото пеење. Затоа тој сега ќе повтори:

*Јас не знам каде овој пат ме води
и дали негде макиве ќе спласнат
а треба да се оди, оди, оди.*

(„Роденден“)

Блаже Конески и тука нема илузии за леснината на живеењето и за моќта на песната. Неговата скепса и неговата филозофска болка, меѓутоа, умеат тоа сега да го потврдат со поразна горчина:

*Самиот ќе се презреш
поради своите сништа*

(„Дојрански ветришта“)

Болно е да се слушне ваква исповед, како што е болно и сознанието што ќе го откорне од себе во еден од своите лирски записи, дека само одломки од неговите крикови се сочувани со вистинско звучење. Така тој ја изодува до крај битката на својот живот и на своите сништа, но тоа чекорење, сето крвави рани, не го запира ни пред искушенијата на времето ниту го тера да го повлече своето посегање по недосегливите цели.

Движејќи се од сонети, катрени и терцини до слободниот стих и до лирските записи во проза од кои блескаат класично едноставни и сјајни описи, забележувања и размислувања, Конески всушност останува доследен на своето искуство и на онаа сигурност на зафатот – мотивски, мисловен и јазички, при што сета благост, кроткост и питомина откриваат длабока драматика и постојано љубопитство, раздвиженост и динамика што неговите песни ги прават свежи, сугестивни и привлечни.

Ова говори за уште едно својство по кое тој може секогаш да се препознае. Ако се фрли поглед на неговото

пеење од првите песни до денес, тој ни се открива како поет на постојаната промена, што се гледа од поместувањето и множењето на изворите на инспирацијата, „мотивите“, „идеите“ до промената на поетската постапка, јазик, жанр. Циклусот за Жинзифов не е веќе Мостот, како што ни Ракување не е ни едното ни другото. Голем е патот изминат од Земјата и љубовта до Записи и Послание, зашто веќе во Песни е навестена големата промена што ќе бликне во Везилка. Голем е патот од Сончева колона до Девственици, како што е голем од Тешкото до Болен Дојчин, Стерна или Кале. Тоа е и со песните од неговиот велик корпус за љубовта, што тој постојано го создава (Виј, Копачење, Антониј и Клеопатра, Убавите жени, Игра со дете) како и со Црква до стиховите од Сеизмограф и Црн овен. Но сите тие пак едновремено се цврсто поврзани помеѓу себе, тие произлегуваат едни од други и едни без другите не можат да се замислат.

Блаже Конески има устет за промените во литературата, но тој има за нив своја критичка проекција. Тој го прифаќа патот на иновацијата, но не и на шумниот и спектакуларен експеримент, и тоа се изразува во ширењето, како што можеше да се види, на видното поле на поетовото љубопитство и во длабокото понирање во суштината, тоа се гледа во постојаното истражување и откривање на можностите на јазикот, во постојаното создавање на свој, богат и раскошен, едноставен и непосреден, комуникативен јазик. Тоа се гледа во длабењето во себе, во својата интима, во своето јас, во своите искуства и во искуствата на колективот, низ кои се проектира една лична, строга, кристализирана слика на светот. Затоа сите тие промени, дискретни и тивки, но постојани и упорни, укажувајќи на широчината на неговиот немир, уште повеќе укажуваат на едноставноста, целосноста и неменливоста на неговиот духовен идентитет.

Значајно е да се истакне дека во последните десет години од животот (1984–1993) Блаже Конески објави речиси исто толку книги поезија колку и во претходните негови четири книжевни децении. Оваа импресивна тво-

речка активност би можела да се објасни, прво, со заокружувањето (иако тој и тогаш продолжува да се бави со лингвистички прашања) на неговиот огромен научен опус во областа на јазикот и остварувањето на неговите големи проекти од историско значење за нашата наука и за нашиот народ (Македонскиот правопис, Речникот, Граматиката и Историјата на македонскиот јазик, и др.), и второ, со ослободувањето на неопходното време за грижа за нарушеното здравје и со остварувањето на копнежот за поцелосно посветување на поезијата и литературата како негова животна и творечка преокупација. Во тој краток временски период тој ги создава книгите поезија „Чешмите“, „Послание“, „Црква“, „Златоврв“, „Сеизмограф“, „Небеска река“ и „Црн овен“, и книгите на прозни лирски записи „Дневник од Нишка бања“ и „Дневник по многу години“. Инспирациското поле, темите, мотивите, чувствувањето на себеси и светот, како што се истакна, остануваат речиси исти, но во нив личното животно и творечко искуство, филозофското прифаќање на неминовната минливост и промените што доаѓаат со есента на животот, во стихови згуснати, јадровити, едноставни, со лирска смиреност, со придушен душевен неспокој, филозофски сентенциозно, во монолози, исповеди, тестаментални пораки („Послание“: „Сето е предвидено – / ние си одиме, / а земјата останува“) го создаваат творечкиот сублимат на лирското и рефлексивното, на мудро, својство што ја краси сета негова поезија. Сознанието за неминовноста на разделбата од животот претставува разделба со спомените на детството и корените, со блиските, со луѓето, со пејзажите и пределите на неговото срце, со земјата (Дојран, Златоврв, Шар Планина...), со местата чие доживување и помнење стануваат трагична судбинска кристализација (Црква) на минливата среќа, на болката и тагата, егзистенциски мотив што длаби, клука и натежнува во неговата песна.

Останувајќи му приврзан на едноставниот и згуснат, „скржав“ исказ, со нагласен набој на лирското и мисленото, во овој период на својата животна есен, – тоа што одвреме

навреме и посебно во својот познат есеј „Еден опит“ го откриваше како свое искуство и своја поетика – Блаже Конески создава, од книга во книга, преку одделни песни, еден цел корпус стихови во кои го искажува својот однос кон пеењето, исклучително значајни по своите тестаментални пораки. Говорејќи за своите песни дека ги берел од дрвото на животот („Поетика“), со кои експлицитно укажува на корените на својата инспирација, тој едновремено укажува дека песната, навидум испеана во творечки немар, всушност обврзува со секој свој збор, збор што треба да се држи цврсто „како необучен коњ“ („Зборот“) за да може вистински да го искаже сензибилитетот на творецот, на неговата песна. Со афирмација на естетската чистота и функција на зборот, ослободена од немарност или злоупотреба, Блаже Конески го афирмира својот возвишен етички принцип на творечкиот чин во кој се сублимира неделивоста на човекот и светот, неделивост што се препознава себеси во убавината на песната.

Блаже Конески остави зад себе, како и во науката, целосен, оформен, заокружен поетски опус, сублимиран во јадрото на неговиот сензибилитет и на неговиот јазик. Ширејќи го својот духовен и душевен свет и во прозата, тој ја создаде и книгата раскази „Лозје“ во која неколкуте лирски медаљони (Лозје, Прочка, Изложба, Пречек, Потез, Песна) и подолгите раскази (Чевли, Љубов, Заклано крвче, Крчмите) се потврдуваат меѓу врвните достигнуања на нашата прозна белетристика.

Поезијата на Блаже Конески ги отвораше и продолжува да ги отвора со својот пример патиштата на нашата лирика и литература во времево што го живееме и во тоа што доаѓа. Тие патишта на кои се создаваше и формираше неговото поетско јадро ја создадоа целината на неговиот восхитувачки опус и денес отвораат нови предели за човечки возбуди и творечки авантури на сета наша лирика.

ВРЗ СТРАНИЦИТЕ ОД „ПОСЛАНИЕ“ ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ*

Читањето на секоја нова книга поезија од Блаже Конески не исправа пред дилемите на изборот, како да го одделиме она најсуштественото и одредувачкото што ќе ни ја открие и потврди неа како нов чекор на неговото пеење и како нов израз на неговите творечки можности и на неговиот поетски јазик. Тоа се случува затоа што едноставната, непосредната и навидум обичната песна на Конески секогаш носи во себе повеќе слоеви што зрачат со своите бројни и богати значења. Таков е случајот и овој пат со книгата поезија „Послание“, што по „Чешмите“ уште еднаш на најдобар начин укажува на живиот творечки континуитет на поетот Конески кој еве веќе четириесет години со секое ново дело ја збогатува нашата литература и придонесува за нејзиниот постојан растеж. Тој негов придонес во оваа најнова книга се открива уште повеќе и со својот инспирациски заграб, и со длабочината на доживувањето, и со сугестивноста на својот поетски говор, претставувајќи како што се случува тоа со секоја книга на Конески, значаен и исклучителен настан во нашата литература.

Во најновиот ракопис на Блаже Конески има една песна што е карактеристична за сето негово пеење, а едновремено ја изразува и неговата сегашна емоционална, филозофска, творечка и воопшто егзистенцијална ситуација—

* Реч на промоцијата на книгата стихови „Послание“ од Блаже Конески

ција. Тоа е кусата песна „Шепот“ што ќе ја цитираме во целост:

*„Сега сме сосем во шумот
на говор што се моли.
Сега е сокршен умот,
сега се душите голи.
Сега е длабок зборот
и тој со шепот цели.
А нешто шуми во дворот
и нешто нејасно вели.“*

Има повеќе песни во кои Блаже Конески пошироко и подиректно ги експлицира своите искуства и искушењата на годините, но во „Шепот“ тој го кристализира своето чувствување на светот во кое ќе ги слее интимистичкото, романтичарското и симболистичкото искуство во една егзистенцијална филозофска синтеза и во една сугестивна лирско–медитативна експресија. Тој го изодел и исцрпел патот на искуството на поет и на човек кога билансот се прави до соголупување, и кога зборот зададен од длабочините, не гласно и не со крик, туку со шепот ја погодува целта. Меѓутоа, онаа вечна недосегливост на песната при сета нејзина јасност и едноставност, онаа нејзина отвореност за нови звучења и за нови значења, онаа лирска и филозофска нејзина загатливост толку својствени за поезијата на Блаже Конески ја завршуваат песната но не и пеењето, ја завршуваат мислата но не и размислувањето на поетот со стиховите:

*„А нешто шуми во дворот
и нешто нејасно вели...“*

Тоа се стихови што возбудуваат, восхитуваат, тераат на размислување и бездруго заслужуваат да им се посветат бројни страници на грижлива и задлабочена анализа.

Сите песни од овој ракопис ги пее човек што е свесен дека го достигнал својот егзистенциски и творечки врв

(„Сè во животот го достига својот врв/ не само дрвото“) и дека гледал од „голема височина неспособен за приземниот живот“, но кога веќе достасал до неа тој го прави својот горчлив и нерадосен биланс враќајќи се во многу нешта од токму тој „приземен живот“ и во детството, во младоста, во минатото. Сиот труд, и сиот успех, и сето кревање во животот и во творештвото и покрај сета нежност на спомените, кон блиските, кон човекот, како да биле залудни, измамни и ефемерни, како да бил животот исполнет со навреди, понижувања и неуспеси. Можеби и затоа поетот ѝ говори на својата муза:

*„И така, чекор по чекор и збор
по збор
ме доведе догде
над секнатиот бунар на мојата душа“.*

Сево ова го говори човек свесен дека песната е израз исклучиво на искуството, на неговиот живот, на неговото автентично битие, поет чија поетика почива и чија мисла се гради врз сознанието дека песните ги бере „од дрвото на животот“.

Откако ќе ги испее и изболедува песните на сеќавањето на детството и љубовта, на горчината на минатото но и на носталгијата по него, откако ќе ги почувствува горчливиот вкус на зрелоста и отворениот пат кон неминувната старост, Блаже Конески ја прави синтезата на својот живот и го сочинува тестаментот на своето пеење во песната „Послание“. Преку напори и занеси, но и преку униженија се стасало до зрелоста, а искуството филозофски ќе констатира дека:

*„Сето е предвидено,
ние си одиме,
а земјата останува“.*

Има двојна смисла, две значења оваа негова песна: поетот (и колективот) ја напуштаат и конкретнава иако

неименувана македонска земја во која се родиле, но и земјата воопшто, светот, како што остануваат зад него (и зад колективот од негови современици, во континуитет на времињата), и таа негова родна земја што толку многу пропатила, преживеала и памети, и земјата на сите луѓе, оваа наша заедничка топка со која го осмислуваме космосот.

Така се заокружува овој нов циклус песни на Блаже Конески, полн со фасцинацијата на едноставниот и непосредниот говор, со свежината на јазикот и длабокото хуманистичко чувство. Како често досега и книгата „Послание“ ја придружуваат неколку лирски записи во проза што го дополнуваат поетското искуство на Блаже Конески со конкретни настани, личности и сеќавања, полни со нежност, возбуда и убавина. Фините, минуциозни описи ја откриваат атмосферата на минатите настани, полни со растрепереност и носталгија, укажувајќи на жанрот што Конески го одгледува со висока мерка на кажувањето и со немерливоста на неговото доживување.

Така, Блаже Конески, кој својот страв од достигнатиот врв на зрелоста го навести во некои поранешни песни, со својата најнова книга стихови уште еднаш всушност укажува на плодотворноста на неговиот поттик по богатите и вечно свежи извори на една трајна и длабока инспирација, што со секоја своја песна не збогатува и облагородува и нас и светот на вистинската поезија.

ЗА КНИГАТА СТИХОВИ „ЦРКВА“ ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Блаже Конески, чија творечка постојаност и континуитет на пеењето, придружени со неговото константно бавење со прашањата од областа на лингвистиката и литературната наука, секогаш не возбудуваше и восхитуваше, сега повторно ги потврдува нашата почит, љубов и приврзаност, со неговиот најнов поетски ракопис – „Црква“. Имено, уште не се ни смирија впечатоците од неговата книга „Послание“, објавена одвај пред неколку месеци, а еве тој веќе ни нуди шеесетина нови песни, што како досега, повеќекратно не исполнуваат со својата трајна убавина. И како што бидува тоа со сите негови книги, покрај неколкуте инспирациски круга што ги откриваат тие, и по кои се идентификува во голема мера посебниот и неповторлив глас на Блаже Конески во нашата поезија, секогаш во нив се одделуваат една или повеќе песни врз кои лежи нивното основно емоционално, тематско и поетичко јадро. Во овој ракопис со токму тие својства се открива насловната песна „Црква“, со која тој и ни ги отвара своите страници.

Песната започнува со клетвата за веста дека се урива црквата во Небрегово, во неговото Небрегово:

*„На самото мое детство, значи,
последните жилки му се ништат,
и еве се копачи и мојот најдлабок
корен...!“*

Се руши Црквата „што дрзок дух ја правел“, црквата на неговото детство, на неговиот живот, на Небрегово, а тој не може ништо да стори пред уривачкото безумство

на човекот и на времето. „Црква“ спаѓа во ретките подолги песни што ги напиша Блаже Конески во последниве години, по оној негов неповторлив циклус на „Стерна“, „Крале Марко“ и другите, и во неа се опишани бројните спомени, емотивни и животни врски што го држеле него приврзан за нејзините звуци, за нејзините значења, за нејзиното битисување среде битисувањето на човекот и на луѓето. „Црква“ е всушност една куса поема сета испеана во течни, смирени, болни ритми и благи и дискретни рими, што прераснува во судбина негова и на неговото Небрегово, но уште повеќе во вистина наша и наша судбина. Неговите историски и актуелни реминисценции ги збогатуваат значењата на оваа поема и таа станува една од оние судбински песни, толку карактеристични за сето творештво на Блаже Конески.

Кон оваа поема се придружува песната „Спомен по многу години“ во која Блаже Конески како да им се враќа на некои свои дамнешни стихови и мисли („ти што ќе стоиш на Гази–Баба, потомче, чуј...“), но со горчината на историските, животните и филозофските сознанија за себе и за својот народ:

*„Уште рика маката во мене
дека сум роден во смачкано
племе!“*

Блаже Конески ги соопштува своите чувства и сознанија едноставно, директно и тие погодуваат право во срце, во нашето сознание. Неговото историско–национално чувство е длабоко до корените на битието и високо развиено, неговите горчини се поразни и болни, но нивниот поет не се помирува, тој проколнува, тој вика, тој болно јачи. Тој сепак смета дека сето тоа не било и нема да биде залудно за него и за неговото племе.

Овие мотиви, судбински, соопштени преку едно лично искуство и интимна проекција ги искажуваат и песните „Читач“, „Помен“ (болно сознание за изгубените пријатели – Рацин, Личеноски, Мартиновски, Митрев, личности што секој на свој начин го обележаа своето време), „Претеча“,

„Свети Никола“. Така Блаже Конески, во една лирска инитимистичка проекција им се враќа на своите големи судбински и историско–егзистенцијални теми, проширувајќи ги со нови мотиви, идеи и вредности.

Вториот блок што може да се оддели од книгата „Црква“ повторно се враќа на карактеристичните преокупации на Конески со интимата на љубовта, на доживувањето на убавината и копнежот по неа, неостварен и чемерен, на мислата за недосегнатата среќа. Во тој блок со длабината на мислата и сугестивноста на чувствувањето говорат фасцинантните „Грешни жени“, песните „Река“, „Разговор“, „Гугучки“ и слоевитата песна „Антониј и Клеопатра“. Со нив на убав начин се дополнува оваа постојана инспирација на Блаже Конески.

Во сиот ракопис на Блаже Конески присутно е чувството на минливоста на животот, неговата смисла, што ја натопуваат болката и резигнацијата. Овој ток што со години го исполнува пеењето на Блаже Конески создал песни на длабока инспирација – од чемерните, згустени, кристализирани двостишија од песната „Тажачки“ и од „Ластовици“, „Опит“ и „Васил Чипов“ до сумирањето на сиот живот во „Резигнација“.

Блаже Конески и во оваа книга ја афирмира својата поетика на едноставноста, непосредноста и спонтаноста (ние би додале – и на длабоката рефлексивност, соопштена токму на тој начин) во стиховите од „Песната“, но ние би можеле да го заокружине читањето на оваа убава и (толкупати) прочувствувана длабокомислена и мудра поезија со песната „Тема“, што претставува филозофска синтеза на поетот за смислата на живеењето, за животот на оваа земја, една варијанта на „Послание“ но во нови чувствени и мисловни видувања:

*„Ги нема
- значи биле.
Тоа не е лоша тема!
И јас сум бил
штом ќе ме снема“.*

Со овие стихови Блаже Конески високо се крева не само над горчините, болките и поразите на живеењето, туку и над неговата ефемерност, зашто минатото и сегашното постоење значи и идно, со споменот, со делото, со континуитетот на живеењето што ќе го поземат други.

Читањето на неговата книга стихови „Црква“, уште еднаш ќе ја потврди нашата и приврзаноста на читателите за поезијата на Блаже Конески, што со своите длабоко – интимни а едновремено толку универзални значења и пораки постојано ја збогатува и облагородува нашата поезија, нашиот дух и смисла.

НЕБЕСКАТА РЕКА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Значајни се миговите кога ќе се совпаднат новата потврда на богатиот творечки пат на еден писател со заокружувањето на уште еден период од неговиот знаменит животен циклус¹. Тоа уште еднаш покажува колку се живи, животворни и раскошни вротоците на инспирацијата што го хранат тоа творештво и колку е тој живот полн со смисла и содржина, полн со постојана животворна енергија што ги движи по неговата творечка угорнина и неговото физичко и неговото духовно битие.

Појавата на новата книга стихови на Блаже Конески, – „Небеска река“ што ја издаде „Македонска книга“, ја потврдува таа значајна симболика, за радост на нашата литература и култура и на нивната иднина под сонцето. Таа се совпаѓа со седумдесеттите години живеење и творење на овој наш голем и најзнаменит современик, што со својата исклучителна дарба и ерудиција и со својата вохитувачка енергија го збогатува, го облагородува и го осмислува сиов наш културен и духовен простор отворајќи го него за трајна комуникација со светот и со културите на другите народи. Во еден широк, педесетгодишен заграб на научник што му даде нова, модерна содржина на нашиот јазик кој блескаво се потврдува во семејството на современите јазици, и во континуитетот на едно пеење и творење што вродува со еден импресивен книжевен опус, Блаже Конески е втемелувач и градител и на нашата модерна

¹ (Беседа на промоцијата на „Небеска река“, објавена по повод неговиот седумдесетти роденден)

наука и на нашата литература. Тој е нивна основа и нивни врв. Ние сме среќни што сме негови современици, и повеќе од тоа: негови колеги и негови пријатели.

Новата книга песни „Небеска река“ повеќекратно го потврдува реченото. Во неа Блаже Конески го продолжува пеењето на интимата своја со која се среќаваме од првите негови песни, при што тој денес им се навраќа на неколку нејзини клучни мотиви. Таа претставува непрекинат монолог за искуствата и искушенијата на сетеното, доживеаното, живеаното, таа е наедно и тревожен и болен дијалог со своето второ јас. Во обидот да ја препорачам „Небеска река“, најпрво ми се наметнаа како многу суштествени три мотиви:

Прво. Големата опсесија на љубовта што во младини уште, во една дискретна хајнеовска и блоковска интонација, ќе го одредува и моделира неговиот сензибилитет и сето негово пеење. Тој е распнат од меланхоличното сеќавање на градот на својата љубов, „со мирисот на бозеј под мишките на жената“, како потврда на нему својствениот лиризам и благо навестената сензуалност, до крикот пред болката за загубеното и одминатото што претставува, како што ќе рече „величествен залез на љубовта“.

Второ. Мотивот на годините, на времето што минува, на физичкото стареење, толку присутен во последните книги на Блаже Конески, исполнет е час со резигнација и помиреност, час со отпор и тревога, час со филозофска скепса и спокојство. Така, во песната „Предела“ како една од клучните во оваа книга, во која го проширува копнежот по спокојство во тревожно и горко свртување кон изминатиот жвот, тој бара да го остават (луѓето) „најпосле на мира“ зашто сè што се имало важно се кажало, „понекогаш и со толку звучни зборови, што дури ми иде срам“. Меѓутоа; кај Блаже Конески ни тука не пресекува живиот ток на неговиот внатрешен дијалог во кој жестоко, во спротивставување со своето второ јас, она темното, критичкото, негаторското, тој нема да се помири со „бесмислената ништожност“. Тој и во оваа книга стихови ја афирмира

идентификацијата на своето пеење со своето животное искуство (тој вели: „Ништо не е речено/ пред да било од некого/ сосема така/ и почувствувано.“), и тој уште еднаш ја афирмира својата поетика на самосвеста и верата во животот и во творештвото што се креваат над правот на нигилизмот и ништожноста.

Трето. Со афирмацијата на својата поетика Блаже Конески ја изодува својата толкупати потврдена врвица што води кон егзистенцијални и метафизички преокупации. Од асоцијации, хуманистички и етички, што се доживуваат и како резонанс на тегобново време што го живееме сите, преку повикот кон возобновување на својата (и општа) разбиена егзистенцијална и духовна интегралност и интегритет („кој ќе ми го врати сега парчосаното време“ вели тој), на целовитоста на живеењето и пеењето, тој ќе нè упати кон својата „Небеска река“, насловната песна од оваа книга, во која на својата егзистенцијална и творечка тревога им дава космички белези и значења преку единството на човекот и природата и доживеаниот ужас пред нарушувањето на складот со смртта.

Посебна драж и привлечност на овој нов поетски ракопис на Блаже Конески му дава долгата песна (циклус песни, поема) „Дојранска елегија“. Таа со потез на вистински мајстор ги поврзува временските нитки на својата голема инспирација – Дојран, од младешкиот егзалтиран циклус стихови што уште одекнуваат во нашето секавање („Езероно ти го виде/ граница го на две дели/ но кој бранот ќе го запре/ од брег на брег да не иде/ да не шири крилја бели/“) во нови и актуелни конотации до ова негово најново соочување со феноменот на езерото како со феноменот на своето живеење и творење. Помеѓу нив се наоѓаат оние очајнички стихови од песната „Дојрански ветришта“ од книгата „Чешмите“, од пред некоја година: „Самиот ќе се презреш/ поради своите сништа“, како мост меѓу едно егзалтирано доживување на светот и животот и замисленоста на поетот пред времето што минува носејќи ги во невратка и неговите години, и неговите соништа, и сите

негови возбуди и тревоги. Сега, во едно складно пеење на триесет катрени поделени во десет песни, или пеења, што ја прават нејзината целина, Блаже Конески го сублимира сето свое искуство, своето видување на годините што останале зад него. Непосредно, едноставно, реско, како оној негов „куршум в срце како точка“ од „Девственици“, веќе во првата песна од ова пеење Блаже Конески ја поставува основната мисла за минливоста на животот, за згинувањето на сите човекови траги во природата и времето за да го објави потполниот мрак што доаѓа со заклопувањето на неговите клепки. Одликата на неговото рефлексивно пеење што го исправа пред егзистенцијални и метафизички прашања особено доаѓа до израз во онаа „изначална маглина“ во која се враќа поетот не знаејќи „како сум овде, кој, кога, зошто ме пратил“.

Има многу меланхолија во сеќавањето на Блаже Конески, во спојувањето на минатото и сегашното време, како што ја има и во болната визија на иднината во која далечните звуци и ритми на младоста ќе ја губат својата смисла за оние што ќе дојдат по нас. Таа темна визија, помалку егзистенцијална во физичка, а превасходно во духовна, судбинска смисла Блаже Конески е свесен дека денес треба да ја искаже со еден „изместен збор“ во ова „смадно време“ што го живееме. Чувството на обезвреденост на убавината на говорот од младоста кај него предизвикува тага, болка и горка иронија пред сè спрема себеси. Тој вели: „неколку готови фрази/ ќе ни се најдат за крајот“, но сепак овие стихови, доследни на неговиот постојан внатрешен дијалог, откриваат и една претпазлива, дискретна, како што вели самиот „несмела надеж... во плодносното семе“ на неговото живеење и пеење.

Блаже Конески го доживува Дојран како место на својот почеток и крај, каде што се заокружува циклусот на неговиот престој под ѕвездите. Но уште повеќе, тој е онаа појдовна точка од која се разгрануваат неговата мисла и неговата имагинација, од која поаѓа и се враќа, како од брег на брег сето негово пеење во кое тој во еден

исповеден манир и со класична чистота и строгост постојано ги разгрнува пред себе и пред нас своето чудење и своето воодушевување, својата вознемиреност и своето незадоволство, својата повреденост и загриженост и својата љубов и надеж за овој свет низ кој се оди по трње за да се доживее, повторно, оној негов младешки занес, оној „потез на жедна рака кон свезден предел“. За идните проучувачи на делото на Блаже Конески бездруго ќе биде од посебен интерес да се проследи разложувањето и спојувањето на времињата во разложувањето и спојувањето на себеси, на времето што тој го осмислува во своите дамнешни и сегашни песни за Дојран.

Завршниот дел од книгата „Небеска река“ Блаже Конески им го препушта на грст свои инспирисани препеви од Клопшток, Гете, Шилер, Хелдерлин и Хајне. Имајќи ја предвид неговата постојана приврзаност за германските романтичари и фактот дека тие се длабоко во основата на модерната европска поезија, станува сосем природно, по сензибилитет, нивното присуство покрај новите стихови на Конески.

Пред повеќе години, во мојот есеј за поезијата на Блаже Конески посочив дека неговата поезија е отворена поезија. Човек само што ќе помисли дека таа претставува кружно движење, затворено, на песната, а таа всушност се движи по патеката на спирала, во недоглед, каде што зреат плодовите на вечната и недосеглива убавина. Така и овојпат, таа ни го открива своето постојано љубопитство пред безбројните прашања што ни ги поставуваат животот и светот. Тоа говори колку многу е млада, свежа и животнорна оваа лирика во седумдесетите години од животот на Блаже Конески. Таа го поттикнува нашето љубопитство за идните песни што ќе ни ги подаде неговата умна рака што така сугестивно ѝ прави пат на небеската река на своето пеење.

1991.